

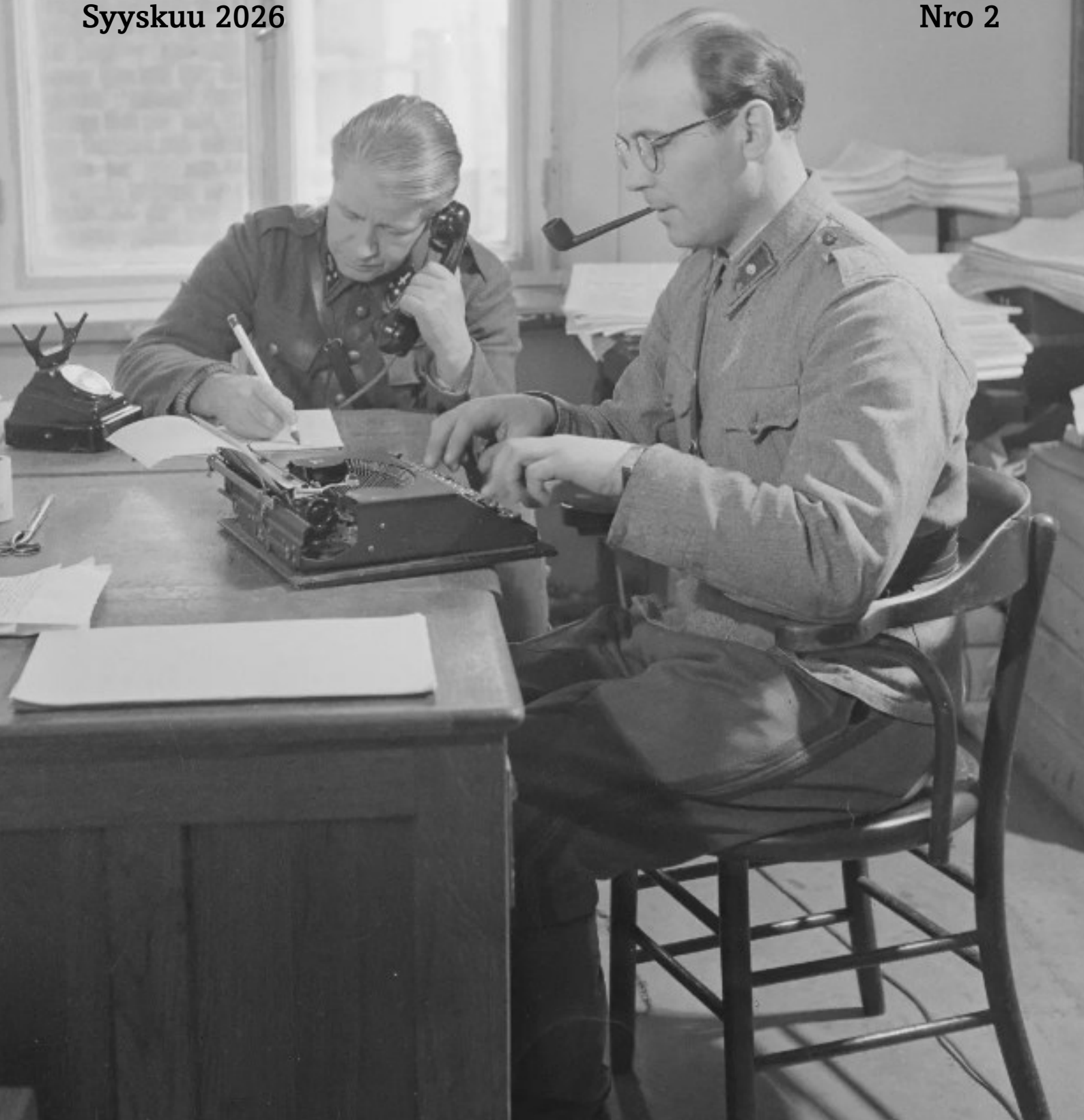

Suomen Sotahistoriallinen Seura ry

SOTAHISTORIA NYT

Syyskuu 2026

Nro 2

Sotahistoria Nyt 2/2026

Sisällysluettelo

Suomen Sotahistoriallisen Seuran verkkolehti

- ♦ Päätoimittaja
Mikko Karjalainen
- ♦ Toimitus ja taitto
Raimo Ruokonen
- ♦ Yhteystiedot
historia.karjalainen@gmail.com
ruokonen.raimo@gmail.com

Kaksi numeroa vuodessa

3. vuosikerta

Numero 2

ISSN 2984-3537

Kansikuva:

Kannaksen joukkojen rintamalehti "Tappara" toimitetaan eräässä rintaman läheisyydessä sijaitsevassa kirjapainossa Kansan Työssä Viipurissa. Lehden toimitus (toimittajat vänrikki S. I. Alkio ja sotavirkailija Unto Seppänen) työskentelee pienessä huoneessa, jonka työvälineistöön kuuluvat tietenkin tärkeimpinä puhelin ja kirjoituskone. Tekstiä hankitaan ja saadaan joukoista ja muualta, toimituksessa se muokataan ja laaditaan julkaisukelpoiseen asuun. (SA-kuva)

Pääkirjoitus

Sotahistorian tutkimuksen kahdet kasvot 3

Mikko Karjalainen

Puheenjohtajan palsta

Historia kuuluu meille kaikille 4

Petteri Jouko

Asiantuntijahaastattelu

Historiaa sotilaskoulutukseen ja sodankäyntiin peilaten 5

Haastateltavana Ali Pylkkänen

Sotahistorialliset artikkelit

Suomalaisupseerit ulkomailla vuosina 1919–1924 8

Miika Sortila

Kolumni

Sota-arkiston tuho ja digitalisaation katulamppu 11

Pekka Turunen

Kirja-arvostelut

Tarinoita naisvakoojista 13

Ari Muhonen

Jotain uutta Vilppulan rintamalta 14

Joonas Parviainen

Tulevan kirjailijan sotavuodet 15

Mikko Karjalainen

Ajankohtaista

Aktiivijäsenen kuulumisia 16

Haastateltavana Johanna Pakola

Suomen Sotahistoriallinen Seura tiedottaa 17

Seuran hallitus

Sotahistorian tutkimuksen kahdet kasvot

Mikko Karjalainen

Mihin me tarvitsemme sotahistorian tutkimusta? Rehellinen kysymys, jota me tutkijat liian harvoin pysähdymme pohtimaan. Me haluamme intohimoisesti ymmärtää historiallisia kehityskulkuja. Me haluamme tietää mahdollisimman tarkasti, miten ihmisen tekemiset ja tekemättömyydet ovat vaikuttaneet siihen, mitä kutsumme nykyhetkeksi. Edellä kuvatut ajatukset kätkevät sisäänsä sotahistorian kahdet kasvot. Tutkimus tarvitsee tekijänsä, joka tunnistaa tarpeen, mutta tutkimusta on myös hyödynnettävä. Tarvitaan lukijoita.

Historiatiedon tarpeellisuuden kyseenalaistajat esittävät painokkaan kysymyksen: miksi katsoa menneisyyteen, kun katse pitäisi tarkata nykyhetken tapahtumista kohti tulevaa? Onpa tiedeyhteisön sisällä esitetty 1900-luvun aikana jopa kysymys siitä, onko historia ylellisyystiede eli onko siitä saatavissa käytännöllistä hyötyä.

Nämä negatiiviset kaiut eivät yleensä kummittele sotahistorian tutkijan mielessä hänen aloittaessaan tutkimustyötään. Useimmiten ajatukset käyvät kovilla kierroksilla. Tutkija kiinnittää tutkimusluuppinsa tuiki tärkeään teemaan, jota kukaan muu ei ole tutkinut. Niin pitääkin, mutta kranaatti jää putkeen, mikäli lukijakunnalla ei ole minkäänlaista halua ja tarvetta pyrkiä ymmärtämään tutkijan laatimia tulkintoja menneestä.

Suomalainen kielialue määrittelee suomalaiselle historian tutkimukselle kansalliset tarpeet ja samalla kansalliset markkinat. Karuimmillaan suomalaista sotahistorian tutkimusta tarvitaan siksi, että suomalaista sotahistoriaa ei tutki kukaan muu. Edellisen väittämän mukaan lasi on puoliksi tyhjä, mutta se ei automaattisesti tarkoita, että suomalainen sotahistorian tutkimus olisi jotenkin heikompilaatuista kuin kansainväliset verrokkit tai, että suomeksi julkaistu tutkimus olisi kansainvälistä tutkimustraditiota vähempiarvoista.

Sotahistoriallista arkitietoa mitenkään väheksymättä näen edellä pohtimani siten, että tä-

män lehden sisällössä on edellisnumeroiden tapaan paljon kiinnostavaa nimenomaan sotahistorian tutkimuksen näkökulmasta. Asiantuntija-artikkelissa Miika Sortila käy läpi Suomen Puolustusvoimien upseeriston matkoja ulkomaille itsenäisyytemme alussa. Puolustusvoimien kansainväliset yhteydet heti itsenäisyyden alkuvuosina olivat hämmentävän laajat. Puolustusjärjestelmän kehitys lähti niin matalalta tasolta liikkeelle, että vaiutteita oli haettava ulkomailta kiivaasti.

Kolumnissa kauppatieteiden tohtori Pekka Turunen ravistelee arkistojen merkitystä sotahistorian tutkijan työkalupakissa. Sota-arkiston toiminta itsenäisenä toimijana Puolustusvoimissa päättyi vuoden 2007 lopussa. Kahden viime vuosikymmenen aikana on käynyt ilmi, että muutoksen myötä toteutuneiden onnistuneiden uudistusten ohella Sota-arkiston katoamisen myötä menetettiin sotahistorian tutkijan silmin paljon.

Asiantuntijahaastattelussa puheenvuoron saa pitkän ja edelleen jatkuvan tutkijauran niin siviilimaailmassa kuin Puolustusvoimien palveluksessa tehnyt dosentti, filosofian tohtori Ali Pylkkänen. Seura-aktiivin haastattelussa kuulemme ansiokkaasti seuramme matkasihteerinä toimineen ja nykyisin matkoja ja retkiä koordinoivan Johanna Pakolan ajatuksia seurasta, sotahistoriallisista matkoista ja vähän muustakin.

Kirja-arvosteluissa Joonas Parviainen hyökkää tällä kertaa vuoden 1918 sodan pyörteisiin Tuomas Hopun uutuusteoksen *Vilppulan vaihe: maalaispitäjä sisällissodan polttopisteessä 1918* myötä. Ari Muhonen tarkkaa arvionsa vakoilun kiehtovasta maailmasta kertovaan Pia Vuorisen teokseen *Vaarallisen viekkaita: naisvakoojan myytti ja vastavakoilun arki*. Kolmantena arvioinnin kohteena on niin ikään uunituore Ritva Ylösen tietokirja *Kalle Päätalon sota*.

Kiitän lämpimästi kaikkia lehtemme kuu-denteen numeroon kirjoittaneita ja haastateltuja. Antoisia lukuhetkiä raikkaisiin syyspäiviin!

Historia kuuluu meille kaikille

Petteri Jouko, professori

Hyvät Suomen Sotahistoriallisen Seuran jäsenet.

Historiaa on käytetty ja käytetään väkevästi valtioiden poliittisten päämäärien tukena. Venäjä on tästä ajankohtainen ja osuva esimerkki. Sen hallinto on alistanut historian täysin häikäilemättömästi omien päämääriensä saavuttamiseen. Kansakunnan kollektiivinen muisti on valjastettu alakoulussa annetusta opetuksesta alkaen politiikan välineeksi. Clausewitzia mukaillen politiikka on historian jatkamista toisin keinoin – eikä historian manipulointi ole ainoastaan venäläinen keksintö. Yhdysvalloissa historiallisia paikkoja nimetään uudelleen ja EU-maa Puolassakin historian tulkinnoille on asetettu vahvoja rajoja.

Suomessa valtio ei aseta tutkimukselle kuvattun kaltaisia rajoituksia. Historiantutkimus on vapaata ja tutkijoilla on vapaus, mutta luonnollisesti myös vastuu tulkita aineistojaan vapaasti. Tämä kuitenkin edellyttää pääsyä arkistoaineistojen äärelle, mikä johtaa kysymykseen suomalaisten arkistoaineistojen käytettävyydestä. Kansallisarkistomme – historiantutkijan toinen olohuone – on näyttäytynyt varsin kielteisessä valossa viime viikkoina. Julkisuudessa on esitetty käsityksiä aineiston käyttörajoituksista ja suunnitelmat supistaa toimintaa maakunnissa herättävät ymmärrettävästi närää tutkijoiden ja opiskelijoiden keskuudessa.

En olisi heittämästä ensimmäistä enkä toistakaan kiveä, koska en oikeasti tiedä, millaisten supistuspaineiden puristuksessa Kansallisarkisto aidosti tällä hetkellä on. Lienee kuitenkin niin, että taloudelliset haasteet ovat todellisia. Samanaikaisesti tutkijan silmin näyttää kuitenkin siltä, että arkiston palvelutaso on laskenut ja suunnitelmissa on laskea sitä edelleen. Mahdollisen digitalisaation tuomat edut toteutuvat vasta pitkän ajan kuluttua.

Historiallista perintöämme säilyttävän Kansallisarkiston toimintaedellytysten heikentäminen ei kuitenkaan ole yksinomaan yksittäisen keskusvi-

raston asia, vaan se on kansallinen ongelma ja haaste. Suomen historia ei ole yksi homogeeninen tarina, mutta tutkimusten seurauksena meille on muodostunut eräänlainen kollektiivinen muisti – käsitys Suomen menneisyydestä. Vaikka historiasamme on kosolti tulkinnallisia vivahteita, meillä on siitä kokonaisuutena melko ristiriidaton käsitys.

Haluaako Suomen valtio todella heikentää edellytyksiä tutkia ja luoda kansakuntamme tarinaa, vieläpä tilanteessa, jossa Suomi on jatkuvien disinformaatiohyökkäysten, propagandan ja suora-naisten valheiden kohteena? Tämän kysymyksen tulisi askarruttaa päättäjiä niin hallituksessa kuin Arkadianmäellä. Lyhytnäköisillä leikkauksilla voi olla pitkäkestoisia ja arvaamattomia vaikutuksia.

Juuri tällaisessa ajassa seurallamme on oma vaatimaton, mutta silti tärkeä tehtävänsä. Toimintamme on käynnistynyt aktiivisesti kesätaun jälkeen. Jussi Jalonen alusti aktiiviselle kuulijakunnalle Puolan historian käänteistä, ja tätä kirjoitettaessa matkalaisryhmä on tutustumassa Johanna Pakolan johdolla Puolan sotahistoriaan ja kulttuuriin.

Esitelmällat jatkuvat syyskuussa Teemu Väisäsen luotsatessa kuulijat saksalaisten lentokentille jatkosodan aikana. Lokakuussa järjestämme tykistöaiheisen miniseminaarin, jossa tarkastellaan kenttätykistön käyttöä useasta näkökulmasta vuosien 1939–1945 sodissa. Marraskuun esitelmässä uppoudutaan hieman vanhempaan sotahistoriaan, kun tarkasteluun tuodaan skottilaiset palkkasoturit Ruotsin armeijassa. Tiivis esitelmäsyksy päättyy joulukuussa lottia käsittelevää esitelmään. Perinteiseen tapaan vielä ennen joulua jokaisen jäsenemme postilaatikkoon kolahtaa tasokas Sotahistoriallinen Aikakauskirja.

Toivon, että mahdollisimman moni löytää ohjelmasta oman mielenkiintonsa kohteen, sillä yhteinen historiamme säilyy elävänä vain, jos sitä tulkitaan ja siitä keskustellaan.

Historiaa sotilaskoulutukseen ja sodankäyntiin peilaten

Haastateltavana dosentti, filosofian tohtori Ali Pylkkänen

Asiantuntijahaastattelujen sarjan viimeisimmässä osassa kuullaan dosentti, filosofian tohtori Ali Pylkkäsen ajatuksia sotahistoriallisen tutkimuksen tekemisestä ja hieman muustakin.

Dosentti, filosofian tohtori Ali Pylkkäsen kiinnostus historiaa kohtaan heräsi jo koululaisena, missä oma osansa lienee ollut hänen silloisella historianopettajallaan, filosofian lisensiaatti Pekka Melkolalla. Myös jo lapsena kuullut tarinat ja perimätieto suvun pitkästä historiasta tekivät vaikutuksen.

”Josif Stalin työskenteli poraustornin rasvarina Nobelin öljytehtaalla Bakussa, missä isoäitini isä, vuori-insinööri Einar Kahelin toimi johtotehtävissä. Tämän tarinan kerroin viimeisessä neuvostoliittolais-balttilais-suomalaisessa historiaseminaarin illanvietossa vuonna 1991 Turussa.” Kertomuksen kuultuaan itänaapurin professorit totesivat hymyillen, etteivät olleet ajatelleet Stalininkin olleen jonkun alainen.

Erityisesti dosentti Pylkkäsen mieleen ovat jääneet tarinat isoisä Toivo Pylkkäsen haavoittumisesta vuoden 1918 sodassa Tuohikotin rintamalla sekä jatkosodan hyökkäysvaiheessa 1941 kaatuneista isosediistä Paavo ja Esko Pylkkäsestä.

”Takaraivonsa ja tajunsa menettäneenä Toivo päätyi junakuljetuksessa haavoittuneiden vauvun sijaan ruumisvaunussa Mikkeliin, missä Ruotsin Punaisen ristin ambulanssin sairaanhoitaja, Ruotsin kuningas Kustaa V:n veljentytär kreivitär Maria von Bernadotte huomasi yhden ’ruumiin’ saappaan heiluvan ja sitä kautta Toivo pelastui.”

Jatkosodan hyökkäysvaiheessa puolestaan kaatuneitten isosetien veljet Olavi ja Arvo lähetettiin pois rintamalta, jotta samasta talosta ei kaatuisi enää kolmatta miestä. Olavilla oli ilmeisesti myöhemmin kytköksiä myös asekatkentaan:

”Olavi kertoi minulle sittemmin asekatkentaan liittyneestä, yhdeksän kuukautta kestäneestä punaisen Valtiollisen poliisin pakoilusta Nurmeksen ’Hökän ja Tipaksen valtionpuistojen’ erämaissa

Ali Pylkkänen Mikkelin sankarihaudoilla jouluaattona 2025. Vieressä kynttilät jatkosodan hyökkäysvaiheessa kaatuneille Paavo ja Esko Pylkkäselä. (Ali Pylkkäsen valokuvakokoelma)

metsänhoitajaystävänsä ja suomenpystykorvien kanssa punainen VALPO kintereillään. Varmasti tämäntapaiset, seikkailukertomuksilta kuulostaneet tarinat alkoivat elättää historiaa mielessäni. Silti en heti löytänyt omaa opiskelualaani.”

Tilanne sen suhteen muuttui yliopisto-

opintojen aikana Turussa. Silloinen Suomen historian apulaisprofessori Jussi T. Lappalainen otti nuoren pro gradu -tutkijan siipensä suojaan ja kannusti tutkimaan Suomen sotaväkeä 1600-luvulla. Opintojen aikana vahvistui käsitys kuulumisesta oppiaineen ja tieteenalan tutkijayhteisöön.

Sotahistoria ei muodostanut omaa oppiainettaan 1980-luvulla, lukuun ottamatta Sotakorkeakoulun Sotahistorian toimistoa. Turussa professorikuntaan kuului kuitenkin jo mainittu Jussi T. Lappalainen, jonka tunsivat kaikki sotahistorioitsijat ja myös kenraalit. Lappalainen olikin dosentti Pylkkäselle tässä suhteessa erinomainen oppi-isä ja suhdetoimintamies.

Opinnot jatkuivat tohtorin tutkintoon asti. Myös väitöstutkimus liittyi sotahistoriaan. Nuoremman jakolaitoksen esivaihetta eli vanhempaa veropalkkalaitosta käsittelevä väitöskirja *Talonpojan vainiolta sotilaan ruokapöytään: tilojen ja niiden verojen osoittaminen sotilaille ja heidän perheillensä Suomessa 1636–1654* hyväksyttiin Turun

yliopistossa vuonna 1996.

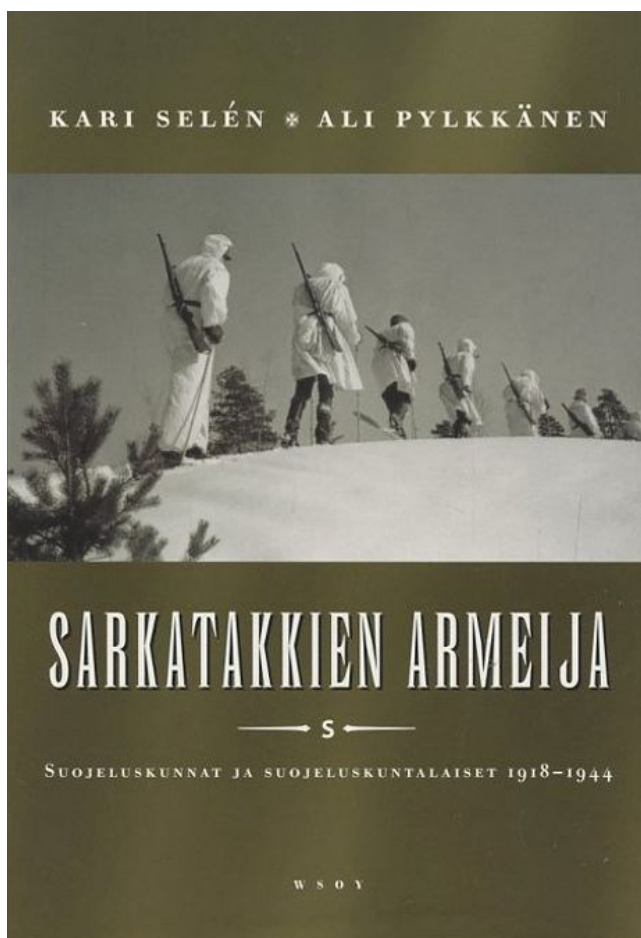
”Jussi T. Lappalaisen kanssa osallistuimme muun muassa Pohjoismaiden varuskuntahistoria-seminaareihin 1990-luvun alkuvuosina Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa. Näillä retkillä tutustuin arvostamaani Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitoksen dosenttiin, filosofian tohtori Kari Seléniin, joka rohkeni kutsua minut väiteltäjäni tutkijatoverikseen suojeluskuntajärjestön tutkimuksen pariin.”

Tästä yhteistyöstä syntyi vuonna 2004 julkaistu teos *Sarkatakkien armeija: suojeluskunnat ja suojeluskuntalaiset 1918–1944*, jota dosentti Pylkkänen pitää tutkijauransa pääteoksena. Hänen tehtävänään oli selvittää, keitä suojeluskuntalaiset olivat ja mikä oli heidän merkityksensä talvisodan hengen ja sodassa saavutetun torjuntavoiton kannalta eli millainen rooli suojeluskuntajärjestöllä oli osana puolustuslaitosta.

Esiin voidaan nostaa myös yhdessä Jussi T. Lappalaisen ja Ruotsin Maanpuolustuskorkeakoulun professori Lars Ericson Wolken kanssa laadittu teos *Suomen sodan historia 1808–1809*. Siinä tarkastellaan perinteisten sotatapahtumien ja sota-aidon lisäksi sodan laaja-alaisempaa yhteiskunnallista vaikutusta. Laaja-alainen perehtyminen sotien, sotilaiden ja maanpuolustuksen historiaan osoittautuikin varsin hyödylliseksi, kun dosentti Pylkkänen siirtyi Maavoimien esikuntaan tutkijaksi vuonna 2008.

Jussi T. Lappalainen ja Kari Selén nousevat esiin myös kysyttäessä merkittävimpiä tutkijakollegoita: ”Edellä on jo käynyt ilmi, että professori emeritus Jussi T. Lappalainen ja filosofian tohtori Kari Selén ovat eräänlaiset oppi-isäni; Jussi Suomen ja sotahistorian sekä Kari maanpuolustushistorian alalla. Heidän tiukassa, mutta lopulta hellässä veljellisessä puristuksessa olen oppinut tieteellistä kurinalaisuutta ja kestävyyttä tuloksiin pääsemiseksi.”

Tämän päivän sotahistorian tutkimusta dosentti Pylkkänen pitää erittäin monipuolisena, minä hän katsoo ensisijaisesti rikkaudeksi. Epäkohtia-kin kuitenkin löytyy, sillä esimerkiksi tutkimuskoh- teiden sirpaloituminen ja moninaistuminen on tehnyt rahoituksen saamisesta vaikeampaa. Tämä koskee erityisesti vanhemman sotahistorian perus- tutkimusta, jota hän edelleen pitää välttämättö-

Ali Pylkkänen pitää yhdessä Kari Selénin kanssa kirjoittamaansa tutkimusta *Sarkatakkien armeija* uransa pääteoksena. (Finlandia Kirja)

mänä muun muassa nykyaikaisen itseymmärryksen ja vertailtavuuden kannalta.

Sotahistoriaa käytetään nykyään esimerkiksi asioiden selittämiseen Ukrainassa käynnissä olevaan sotaan liittyen. Sen myötä monet sotahistorian tutkijatkin ovat päässeet uudella tavalla valokeilaan. Dosentti Pylkkäsen näkemys sotaa käsittelevästä uutisoinnista ei ole kovin positiivinen.

”Historiantutkijana näen Ukrainan sodan ennen kaikkea lännen ja idän etupiiritaistelun seurauksena. Sodan uutisoiduissa arvioinneissa minua häiritsee eniten yksipuolisuus. Kuitenkin todellisuus on monimutkainen. Ennen vuoden 2014 vallankumousta Ukrainan kansa oli melko tasaväkisesti jakaantunut Venäjä- ja länsimielisiin. Monimutkaisten tosiasioiden tunnistamisen sijaan sodan uutisointia hallitsee useimmiten viha; yksi totuus riippumatta siitä, seuraammeko länsimaisia vai Venäjän tai Ukrainan uutislähteitä.”

Dosentti Pylkkänen jatkaa pohtimalla myös sodan luonnetta ja suuntaa: ”Sotaa seuranneelle asevarustelukierteelle ei nähdä vaihtoehtoja; diplomatia on työnnetty syrjään, vaikka vain sitä kautta sodat on mahdollista lopettaa. Rauhan jälkeen on aina palattu normaalielämään, suhteiden vähittäiseen palauttamiseen ja kaupankäyntiin; niin käy lopulta nytkin. Tosin nykysuunnalla, ilman aktiivisia rauhanneuvotteluja, menemme pelottavasti kohti konfliktin laajenemista ja yhä syvempää vihaa.”

Sotahistorian tutkijan näkökulmasta sodan julmuuden ja sivistymättömyyden kauhistelu mediassa ei ole uusi ilmiö. Clausewitzilaisittain ajateltuna ”siistiä sotaa” ei kuitenkaan ole olemassakaan, vaan se on ”nykyihmisten haihattelua”. Ihminen ei ole muuttunut, mutta sotahistorian tutkijan tehtävä ei ole toimia tuomarina tai hyväksyä sotaa, vaan ymmärtää sitä ilmiönä.

Ukrainasta dosentti Pylkkänen löytää liittymäpintoja talvi- ja jatkosotaan, mutta vastaavasti muun muassa mittakaavassa on ero. Venäjällä tai Ukrainalla ei tällä hetkellä ole sellaista määrällistä ylivoimaa tai muitakaan keinoja, joka mahdollistaisi läpimurron nykyaikaisella, läpinäkyvällä taistelukentällä.

”Kun ratkaisua voittoon ja alati pitkittyvään, ihmiselämiä vaativaan verenvuodatuksen loppumiseen ei ole näkyvissä, rintamalinjojen jäädyttä-

minen rauhansopimuksen ehtona voisi olla Ukrainalle samankaltainen raskas torjuntavoitto kuin talvi- ja jatkosodan rauhanehdot olivat Suomelle.”

Lopuksi dosentti Pylkkänen haluaa muistuttaa, että vaikka uutta sotahistoriaa syntyy jatkuvasti, myös vanhemman historian tutkimuksella on paikkansa. Sieltä on edelleen mahdollista ammentaa kestäviä oppeja yhdistämällä havainnot modernin sotatekniikan tarjoamiin mahdollisuuksiin tieteellistä mielikuvitusta käyttäen.

”Sotataidollisesti tämä tarkoittaa mahdollisuutta oman aikamme luovaan taktiikkaan esimerkiksi suomalaiset olosuhteet ja suomalaisen taistelijan taidot huomioon ottaen. Sotahistorian merkityksen havaitsi myös Carl von Clausewitz, joka haki sotateorioilleen ja strategian tutkimuksilleen vertailukohtia menneiden vuosisatojen sodista ja taisteluista. Näin on myös mahdollista olla sokeututtamatta oman ajan sodankäynnin muodoille ainoana totuutena.”

Ali Pylkkänen nostaa esiin Carl von Clausewitzinkin havaitseman sotahistorian tutkimuksen merkityksen sotataidolliselle kehitystyölle. (Britannica)

Haastattelija: Mikko Karjalainen

Teksti: Raimo Ruokonen

Suomalaisupseerit ulkomaille vuosina 1919–1924

Miika Sortila, filosofian maisteri

Vuosina 1918–1924 suomalaiset upseerit tekivät ulkomaille runsaasti opinto- ja vierailumatkoja, joiden tarkoitus oli saada ylintä sotilaskoulutusta tai tutustua muiden maiden asevoimiin. Puolustusvoimilla ei ollut ennen vuotta 1924 omaa sotakorkeakoulua, joka olisi vastannut upseerien ylimmästä koulutuksesta.

Päätös oman sotakorkeakoulun perustamisesta tehtiin jo vuonna 1918, mutta Puolustusvoimien ylimmän johdon suhtautuminen omaan sotakorkeakouluun oli aluksi nihkeää. Erityisesti yleisesikunnan päällikön kenraalimajuri Oscar Enckellin mielestä Suomi ei tarvinnut omaa sotakorkeakoulua, vaan upseerit voitiin lähettää opiskelemaan ulkomaille.

Ensimmäiset upseerit lähetettiin ulkomaille opiskelemaan vuonna 1919. Artikkelin tarkoituksena on selvittää, mistä maista suomalaiset upseerit saivat vuosien 1919–1924 välillä sotataidolliset oppinsa. Artikkelissa on hyödynnetty ennen kaikkea Ulkoministeriön arkiston suomalaisten upseerien virka-, opinto- ja vierailumatkoja käsittelevää kokonaisuutta (Signum 16. V).

Erityisesti Ranskasta ja myöhemmin Italias-
ta tuli merkittävä opintokomennusten kohde. Yksi suurimmista syistä, miksi suomalaiset upseerit suuntasivat opiskelemaan juuri Ranskaan ja Italiaan, oli molempien maiden halu kouluttaa suomalaisia upseereita. Suomalaiset pyrkivät hakemaan opiskelumahdollisuuksia ensimmäisen maailmansodan voittajavaltioista, joista Ranska ja Italia esittivät suurinta kiinnostusta Suomea kohtaan.

Vuodesta 1919 eteenpäin Ranskasta tuli tärkeä opintokohde nuorille suomalaisupseereille. Synä tähän olivat muun muassa samankaltainen Venäjä-politiikka ja halu eristää Saksa. Myös kenraali Gustaf Mannerheimin henkilökohtaiset kontaktit edesauttoivat Ranskan myöntämielistä suhtautumista suomalaisten upseerien opintoihin. Tästä syystä Puolustusvoimat komensi syksyllä

Yleisesikunnan päällikkö Oscar Enckell ei pitänyt koti-
maista sotakorkeakoulua tarpeellisena. Kuvassa Enckell
työpisteellään jatkosodan hyökkäysvaiheessa. (SA-kuva)

1919 kolme nuorta upseeria Ranskaan l'Ecole Supérieure de Guerre -sotakorkeakouluun.

Tutkimuskirjallisuuden perusteella opinnot sujuivat osittain hankalissa merkeissä, mihin vaikutti erityisesti suomalaisten puutteellinen kielitaito. Tämän lisäksi suomalaisilla oli heikko tuntemus Ranskan asevoimien organisaatiosta ja puutteellinen sotilasosaaminen, minkä takia ranskalaiset olisivat halunneet suomalaisten opiskelevan vuoden Saint Cyrin sotakoulussa ennen opintoja sotakorkeakoulussa. Puolustusvoimien heikon taloudellisen tilanteen takia ulkomaille komennetuille upseereille ei maksettu kunnollisia palkkoja, mikä teki asumisesta ja elämisestä hankalaa.

Kaikista hankaluuksista huolimatta Ranskan vaikutus Puolustusvoimien upseerien koulutukseen oli todella suuri, sillä suomalaiset upseerit olivat vuoteen 1923 tultaessa opiskelleet pääasiassa juuri Ranskassa. Kuitenkin vuodesta 1923 alkaen mahdollisuudet opiskella ulkomaisissa sotakorkeakouluissa laajenivat, minkä seurauksena myös Italiasta ja Belgiasta tuli tärkeitä opintokomennusten kohdemaita. Merkittävän poikkeuksen muodostaa Ruotsi, sillä vuosien 1918–1924 välillä Suomen ja Ruotsin väliset suhteet olivat hyvin kireät Ahvenanmaan kysymyksen takia. Opintokomennukset

alkoivat suuntautua Ruotsiin vuoden 1924 jälkeen.

Ulkoministeriön arkistoaineiston perusteella suomalaisten upseerien tekemien opintomatkojen kohdemaana korostuu Ranska. Vuosia 1919–1924 käsittelevästä aineistosta selviää, että kuusi upseeria oli tehnyt opinto- tai vierailumatkan Ranskaan. Esimerkiksi myöhemmin päämajoituspäälliköksi nimitetty Aksel Airo opiskeli nuorena luutnanttina 1.11.1921 alkaen vuoden ajan Saint Cyrin sotakoulussa. Tällä samaisella opintokomennuksella oli mukana myös muita suomalaisia upseereita.

Myös Aksel Airo opiskeli nuorena upseerina ulkomailla. Kuvassa päämajoituspäällikön seurassa Karjalan kannaksella syksyllä 1941. (SA-kuva)

Ranskassa suoritti opintoja myös suomalaisia meriupseereita muun muassa l'Ecole Navale à Brest -sotakoulussa, jonne ensimmäiset suomalaiset komennettiin 7.10.1919 alkaen. Brestin merisotakoulun ohella suomalaiset rannikkotykistöupseerit saivat koulutusta Toulonissa sijainneissa l'Ecole de Canonage -tykistökoulussa ja l'Ecole des Torpilles -torpedokoulussa. Ylempää meriupseerikoulutusta suomalaiset saivat Ranskan laivaston upseerikoulussa (l'Ecole d'Applications des Officiers) järjestetyillä kursseilla. Opintojen ohella Ranskaan tehtiin myös muunlaisia vierailuja. Esimerkiksi vuonna 1922 lääkintäkapteeni Leiri teki tutustumismatkan ranskalaisten lääkintäkomppanioiden organisaatioihin ja toimintaan.

Ranskan ohella aineistossa korostuu myös Italia, jossa pääasiassa opiskeltiin vuonna 1867 perustetussa Scuola di Guerrassa. Suomalaisia opiskeli myös muissa Italian sotakouluissa. Vuonna 1919 Merivoimat komensi neljä upseeria kaksivuotiselle merikadettikurssille Academia Navaleen, minkä jälkeen samat upseerit opiskelivat vuosina

1923–1925 Italian merisotakorkeakoulussa. Erityisesti Merivoimille ulkomaille suuntautuneet opintokomennukset olivat tärkeitä, sillä laivaston upseerien koulutusmahdollisuudet kotimaassa olivat melko vähäiset. Suomalaisia upseereita opiskeli edellä mainittujen merellisten sotakoulujen ohella myös muun muassa Pinerolon ratsuväkikoulussa.

Vaikka Italia ja Ranska olivatkin vuosina 1919–1924 yleisimmät opintokomennusten ja vierailujen kohteet, suomalaiset upseerit opiskelivat ja vierailivat muissakin valtioissa. Opintokomennusten perusteella myös Saksa korostui, sillä vuosina 1921 ja 1925 suomalaisia upseereita opiskeli siellä. Opinnot Saksassa tapahtuivat kuitenkin epävirallisesti ja salassa, sillä Versaillesin rauhansopimuksen perusteella Saksa ei saanut antaa yleisesikuntaupseereille koulutusta. Opintokomennukset Saksaan päättyivät jo vuonna 1925, joten niiden merkitys jäi melko lyhytaikaiseksi. Saksaan tehtiin myös muunlaisia komennusmatkoja, sillä Ulkoministeriön arkistosta löytyy maininta luutnantti Uuno Aittolan matkasta sinne. Hänet komennettiin alkuvuonna 1921 opiskelemaan Telefunken OY:n tehtaille.

Paavo Talvela oli yksi ulkomailla opiskelleista. Kuvassa Talvela on tarkastamassa Korpiselän kirkonkylän valtauksen tuloksia heinäkuussa 1941. (SA-kuva)

Kuten edellä mainittiin, Suomen ja Ruotsin väliset suhteet olivat melko kireät aina vuoteen 1924 asti, minkä takia opintokomennukset suuntautuivat muualle kuin Ruotsiin. Kireistä suhteista huolimatta molempien maiden puolustusvoimien välinen yhteistyö toimi 1920-luvun alussa, sillä arkistolähteistä on löydettävissä tietoa kanssakäymisistä. Esimerkiksi vuonna 1922 eversti Georg Palmroth vieraili Ruotsissa hankintamatkalla, tarkoitukse-

naan ostaa Puolustusvoimille hevosia. Vastaavasti vuonna 1923 lääkintäeverstiluutnantti Johan Wellman tutustui noin kuuden päivän ajan Ruotsin asevoimiin.

Suomalaisupseerit tekivät Saksan ja Ruotsin ohella opinto- ja vierailumatkoja myös muihin maihin. Ulkoministeriön arkistoaineiston perusteella matkoja on tehty vuosina 1919–1924 muun muassa Norjaan, Isoon-Britanniaan, Sveitsiin ja Belgiaan. Esimerkiksi vuonna 1923 kapteeniluutnantti Arvo Lieto osallistui noin yhdeksän viikon tykistökurssille Portsmouthissa. Samana vuonna myös majuri Paavo Talvela opiskeli Englannissa. Erityisesti suomalaisia meriupseereita oli opiskellut Britanniassa 1920-luvun alussa. Huomattava on myös suomalaisten upseerien tekemä tutustumismatka Ison-Britannian asevoimiin loka-marraskuussa 1919. Matkalle osallistui merkittävä määrä rykmentin- ja pataljoonankomentajia. Norjan merkitys suomalaisille upseereille näkyy aineistossa vuonna 1923, jolloin joukko suomalaisia upseereita otti osaa Norjassa pidettyihin talvitaisteluharjoituksiin.

Suomalaisten upseerien opintokomennukset ulkomaille vähenivät vuoden 1924 jälkeen, jolloin Sotakorkeakoulu perustettiin. Komennukset eivät kuitenkaan loppuneet kokonaan, sillä osa upseereista suoritti ulkomailla opintoja myös vuo-

den 1924 jälkeen. Ranska ja Italia säilyttivät edelleen suosionsa suomalaisten upseerien keskuudessa myös Sotakorkeakoulun perustamisen jälkeen. Ruotsista tuli vuoden 1924 jälkeen yhä tärkeämpi opintokomennusten kohde Italian ja Ranskan rinnalle. Suomalaiset opiskelivat esimerkiksi Ruotsin sotakorkeakoulussa, merisotakoulussa ja ratsukoulussa. Vastaavasti opintokomennukset Saksaan päättyivät vuonna 1925. Vaikka opintokomennusten määrä väheni, niin vastaavasti erilaisten vierailujen määrä pysyi ennallaan.

Lähdeaineiston perusteella on havaittavissa, että suomalaiset upseerit saivat sotataidollisia oppeja erityisesti Italiasta ja Ranskasta. Suurimpana syynä tähän oli muita maita suurempi halu kouluttaa suomalaisia upseereita. Erityisesti Merivoimille opintokomennukset ulkomaille olivat lähes ainoa keino kouluttaa kantahenkilökuntaa ennen Merisotakoulun perustamista. Sotataidollisten vaihtueiden ohella Ulkoministeriön arkiston aineiston kautta kyetään selvittämään, millaisia kansainvälisiä suhteita Puolustusvoimilla oli historiansa alkuvaiheessa.

Artikkelin viitteistetty versio kirjoittajalla

L'Ecole Navale à Brest oli yksi suomalaisupseerien keskeisistä opiskelupaikoista 1920-luvulla. (Ranskan puolustusministeriö)

Sota-arkiston tuho ja digitalisaation katulamppu

Pekka Turunen, kauppatieteiden tohtori

Kansallisen arkistolaitoksemme uudistamiseksi on ollut paljon hyviä aikeita, mutta usein tie helvettiin on kullattu hyvillä aikeilla.

Sotahistorian tutkimuksen kuluttaja ei aina tule ajatelleeksi sitä, että ammattitutkijoille kansallisen arkistolaitoksen toiminnan sujuvuus on aivan kriittistä. Se vaikuttaa suoraan vaikkapa ymmärrykseemme siitä, miksi puolustuslaitoksemme on muotoutunut sellaiseksi kuin on ja mihin sen tulisi olla menossa. Nykyisissä sotahistoriallisen arkistomateriaaliin liittyvissä rakenteissa, järjestelyissä ja palveluissa olisi ammattitutkijoiden näkökulmasta parannettavaa – usein varsin kivuttomasti.

Puolustusvoimien hallinnoima Sota-arkisto liitettiin vuonna 2008 Kansallisarkistoon, mutta tässä vaiheessa se säilyi omana toimipisteensä. Puolustusvoimat ei ollut osoittanut resursseja arkistomateriaalin järjestelyyn, mikä tehtiinkin sittemmin keskitetysti Mikkelissä. Valitettavasti lajittelu ei kätkellyt ensiaskeliaan hapuilevan digitalisoinnin kanssa.

Koska sodan ajan tiedustelun yhtenäiset arkistot oli hävitetty pääosiltaan sotiemme loppuvaiheessa, esitin, että Mikkelin luetteloinnin yhteydessä jakelu- ja muista hajakappaleista olisi kuvattu yhtenäinen tiedustelun digiarkisto. Edes tähän ei kyetty resurssien puutteessa.

Arkistointegraation myötä Puolustusvoimille palautui merkittävä määrä salaista arkistomateriaalia. Sekä vanha että muu salainen arkistomateriaali on hajavarastoitu ja siksi hankalasti käytettävissä. Puolustusvoimien tulisi keskittää salaiset arkistonsa yhtenäiseen paikkaan. Se voisi muodostaa idun uuden ajan sota-arkistolle, jonne julkinen aineistokin voitaisiin lopulta palauttaa. Tämä taitaa kuitenkin olla vain tutkijan toiveuni, sillä Puolustusvoimat on luonut ehdottoman painopisteen puolustuksemme kovaan ytimeen.

Kova ydin ei kuitenkaan ole ristiriidassa sotahistorian tutkimuksen kanssa. Itse edustan use-

amman sotahistorian kollegani kanssa käytännönläheistä koulukuntaa, jonka mukaan menneestä on ammennettavissa oppia, joka hyödyttää suoraan kovaa ydintä.

Ruotsissa Kansallisarkisto ja Sota-arkisto integroitiin yli kymmenen vuotta aiemmin kuin Suomessa, mutta toisin kuin meillä, Ruotsin Krigsarkivet jäi itsenäiseksi toimipisteekseen. Suomessa oman toimipisteen lakkauttamisesta vuoden 2012 alussa seurasi Sota-arkistoon aiemmin keskittyneen erikoisosaamisen hiljainen, mutta vääjäämättömän kuihtuminen, joka näkyy erityisesti tutkijasali-palveluissa. Arkistojen kätköissä uurastaa kuuleman mukaan joitakin isompiin tai pienempiin sotahistoriallisiin kokonaisuuksiin perehtyneitä ihmisiä, joihin asiakkaille ei kuitenkaan ole kosketusta.

Yhdysvalloissa tutkijasali-palveluista löytää arkistotyön rivisotilaita, mutta haastavissa kysymyksissä asiakkaat ohjataan arkiston specialistien opastettaviksi. Sen sijaan Suomessa on hyvin harvinaista ja täysin sattumanvaraista, saako tutkija tukea tällaisilta erikoisasantuntijoilta. Kansallisarkistoon tulisikin luoda selkeä polku erikoisosaajan pakeille ja ehkä jopa tätä paremmin tukeva henkilöstörakenne. Tämä ei tietenkään rajaudu fyysiseen tutkijasali-palveluun: vielä tärkeämpää on virtuaalinen palvelu.

Sota-arkiston makasiinitiloja Helsingin Työpajankadulla vuonna 1999. (Puolustusvoimat)

Kansallisarkiston asiakkuusosaamisalueen johtaja Mikko Eräkaski on nostanut esille kysymyksen siitä, miksi arkistojen tulisi erota radikaalista verrattuna muihin pitkälle sähköistyneisiin palveluihin. Hänen mukaansa laadukasta asiakaspalvelua voitaisiin tarjota myös puhelimitse ja chatissa. Eräkasken puheenvuoro oikeuttaa kuitenkin kysymään, miten kansalliset arkistot toimivat ulkomailta. Soittokierros kollegoille tuo selkeästi ilmi, että ulkomailla saatu arkistojen digitaalinen etäpalvelu on – toisin kuin Suomessa – pääsääntöisesti erittäin nopeaa ja edullista.

Laadukas palvelu edellyttää laadukasta tietokantaa hakutoimintoihin. Noin neljä vuotta sitten tehdyn tietokantahakupalvelu Astian uudistuksen seurauksena hakutulokset heikentyivät katastrofaalisesti. Nyt meillä on jo päästy pahimman kuolemanlaakson yli ja monen kollegan mielestä ollaan enää välttävän heikolla tasolla.

Tutkijoita kiusaavia tärkeitä seikkoja ovat – muutamia mainitakseni – hakutoimintojen haastavuus ja aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa käytettyjen vanhojen tulonumeroiden muuntokaavojen puuttuminen. Aarre-käyttöliittymän lakkauttaminen poisti mahdollisuuden hierarkkiseen, organisaatiotyyppiseen hakemiseen. Puolustusvoimat on kautta aikojen organisoitu tehokkaasti, mutta hierarkkisesti, ja usein tutkijat hahmottavat omien taustojensakin ansiosta helposti nämä hierarkiat.

Maakunta-arkistojen lakkauttaminen ja aukioloaikojen vähentäminen on puhuttanut niin tutkimuksen kuin demokratian ja julkisuusperiaatteiden näkökulmasta. Kansallisarkiston pyrkiessä arkistokokoelmista tietovarannoiksi on hyvin häm-

Kansallisarkiston uusi tutkijasali Helsingin Rauhankadulla. Rakennusta remontoidaan vuoden 2028 loppuun asti, joten tutkijasalipalvelun taso on nyt aiempaa selvästi heikompi (Kansallisarkisto)

Kansallisarkiston Jyväskylän toimipiste sulkee ovensa vuoden 2027 alussa. (Kansallisarkisto)

mentävää, että maakunta-arkistoja alas ajettaessa ei ole kyetty tekemään yhteistyötä maakuntien keskeisten kirjastojen kanssa.

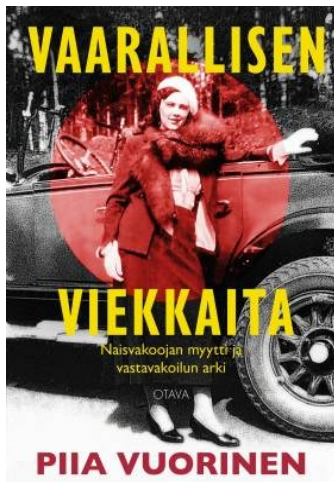
Kansallisarkiston materiaalista vain murtoosa on digitoitu. On tapana huomauttaa, että valtaosa hauista kohdistuu digitaaliseen materiaaliin. Kyllä, mutta tutkijat käyttävät yleensä juuri vähemmän digitoituja aineistoja. Kuten Porvarillisen työn arkiston johtaja ja tutkija Riku Keski-Rauska on todennut, digitalisoituminen vinouttaa ja kaventaa käytettävissä olevaa lähdemateriaalia. Hieman kärkeä se on kuin hajamielinen tutkija kadottaisi avaimet pimeässä ja menisi etsimään niitä katu-lampun alta.

Toimipisteiden lakkauttaminen, aukiolojen vähentäminen, digitoinnin hitaus, etätilausten kustannukset ja materiaalin yhä laajempi todennäköinen keskittäminen Mikkeliin aiheuttavat tällä hetkellä merkittävän tutkimuksellisen pullonkaulan. Mikkeli-läisenä itselleni on jo tullut harrastajilta ja ammattitutkijoilta satunnaisia arkistotutkimuspyyntöjä, joita en ole kuitenkaan pystynyt päivittäin juurikaan tukemaan.

Syntynyt pullonkaula tarjoaisi mahdollisuuden ulkomaisen mallin mukaisesti erityisesti mikkeliläisille yksityisille toimijoille. Nämä arkistotutkijat tekisivät paikan päällä viitenä päivänä viikossa arkistotyötä ja erikoistuisivat arkistokokonaisuuksiin. Asiakas hyötyisi matka- ja työajoissa, matkustuskuluissa tai postitus- ja digitointikustannuksissa. Tämäkin ratkaisu olisi monin tavoin yritystoimintaa rasittavassa valtiossa todennäköisesti tilapäisviritys, joka toimisi ehkä eläkeläisten voimin. Heitä onneksi ikääntyvässä Etelä-Savossa riittää.

Tarinoita naisvakoojista

Ari Muhonen, tekniikan lisensiaatti

Piia Vuorinen:
*Vaarallisen viekkaita –
naisvakoojan myytti ja
vastavakoilun arki*
Otava
2026
ISBN 9789511523826

Filosofian tohtori Piia Vuorinen pohtii kirjassaan kysymystä, olivatko naiset vaarallisia vakoojia. Kyseessä on eräänlainen jatko hänen Valtiollisen poliisin toimia sisällissodan jälkeisestä ajasta jatkosodan loppuun käsittelevään väitöskirjaansa.

Vaikka kyseessä on itsenäinen teos, se kytkeytyy väitöskirjaan osin yhteisen lähteistönsä puolesta. Tekijä on kahlannut läpi kunnioitettavan määrän Valtiollisen poliisin henkilömappeja. Hän on halunnut nostaa esiin joitakin naiskohtaloita ja niiden kautta selvittää, miten Valtiollinen poliisi suhtautui naispuolisiin epäilyihin.

Kirja jakautuu viiteen teemaan, joissa kussakin käsitellään kolmesta neljään naiskohtaloa. Aluksi käsitellään naisvakoojan myyttiä, josta edetään seikkailijattarien ja varmentamattomasti epäiltyjen kautta vakavampiin tapauksiin. Näistä käsitellään ensin kontrollitoimet vältäneet ja lopuksi vakoilijoina rangaistut. Yhteensä tekijä kertoo 18 naisen tarinat.

Kuvaukset pohjautuvat vankasti lähteisiin, mutta tarinoiden elävöittämiseksi on käytetty narratiivisia keinoja, jotka vähentävät kuvauksen uskottavuutta. Aikaan liittyvät yksityiskohdat kuten säätilan kuvaukset ja päivittäisuutiset jäävät irralliseksi, eivätkä vie tarinaa aidosti eteenpäin.

Vakoiluepäilyjen kohteeksi päätyivät etenkin naiset, jotka olivat itsenäisiä ja rohkeita. He

eivät täyttäneet ihannenaisten normia olla vaimo ja äiti. Jo tämä riitti monesti epäilyihin naisten juhlimisen ja elämäntavan motiiveista. Lisärasitteena oli, jos nainen oli elänyt Neuvostoliitossa. Tällaisia olivat etenkin virolaiset ja paluumuuttajat. Pahinta oli, jos nainen viihtyi upseerien seurassa, se oli ”varma” merkki pahoista aikeista. Heidän epäiltiin hankkivan salaista tietoa ”hunaja-ansan” avulla.

Valtiollisen poliisin etsivien toiminnassa ja raporteissa näkyi epävarmuus. Vaikka mitään epäilyttävää ei seurattavien naisten toimissa havaittu, postaamista kuitenkin jatkettiin ja raportteihin kirjoitettiin seikkoja, jotka edellyttivät seurannan jatkamista. Nainen haluttiin todistaa vakoojaksi vaikka väkisin tietoja sopivasti painottamalla, piilottamalla ja jopa muokkaamalla otollisiksi oikeutta var-ten. Etsivien motiivit ja kyvykyys työssään kyseenalaistetaan kirjassa monesti. Myytti naisvakoojista eli sitkeänä myös etsivien mielissä.

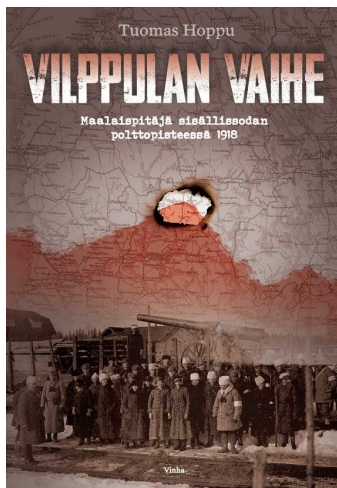
Vaikka tarinat on sidottu lähteisiin vankalla ja tiiviillä nootituksella, tekijän omat johtopäätökset välillä arveluttavat. Hän joutuu monin paikoin käyttämään sellaisia sanoja kuin ”todennäköisesti” ja ”on mahdollista”. Tekijä myöntääkin teoksessaan, että kirja ”...ei tavoita naisten omaa toimintaa ja henkilötarinoita kovin tarkasti”, vaan että se ”...kertookin enemmän vastavakoilun arjesta”.

Kaiken kaikkiaan kirjasta jää outo maku. Sii- tä ei oikein saa selvää, onko se narratiivinen tari- nakokoelma vai tieteellinen tutkimus, vaan se ma- kaa jossain niiden välissä. Tarinat ovat eloisia ja kuvaavat aikakautta mainiosti, tekijällä on kyllä sujuva kynä. Silti puolifiktiivisten juttujen ymppää- minen teoreettiseen viitekehukseen ei oikein on- nistu. Toisteisuus ja tietynlainen jankkaaminen vie- vät lukunautinnosta paljon pois.

Valtiollisen poliisin toimintaa on kuvattu muissa teoksissa monelta kantilta. Tekijä on kui- tenkin tässä onnistunut kirjoittamaan aiheesta, josta ei juuri muuta ole vielä sanottu. Tästä esitän hänelle kiitoksen.

Jotain uutta Vilppulan rintamalta

Joonas Parviainen, filosofian maisteri

Tuomas Hoppu:
Vilppulan vaihe: maalaispitäjä sisällissodan polttopisteessä 1918
Vinhan kustantamo
2026
ISBN 9789527665008

Vaikka Vilppulan rintaman myyttinen hohde on vuosisadassa himmentynyt, historian harrastaja saattaisi vapaussodan taistelupaikoista osata nimetä Tampereen lisäksi Vilppulan. Tammihelmikuun vaihteessa 1918 punainen ja valkoinen valta törmäsivät Vilppulan pitäjässä. Vain muutamia kymmeniä kilometrejä pohjoisempana sijaitsi Haapamäen risteysasema, joka hallitsi idän ja lännen välisiä rautatieyhteyksiä. ”Pohjanmaan lukko” oli muutaman kevättalven viikon kansakunnan huomion keskipisteessä.

Vilppulan rintamasta ei ole aiemmin julkaistu laajamittaista esitystä. Puutetta paikkaa filosofian tohtori Tuomas Hoppu teoksellaan *Vilppulan vaihe: maalaispitäjä sisällissodan polttopisteessä 1918*. Hoppu on julkaissut vapaussodasta lukuisia laadukkaita teoksia ja tutkimusartikkeleita, ja häntä voi perustellusti pitää aihepiirin johtavana tutkijana. Hoppu käy teoksessa perusteellisesti läpi Vilppulan pitäjän jakautumisen ensimmäisen maailmansodan vuosina, kapinan puhkeamisen, rintaman muotoutumisen ja taistelut. Teos käsittelee myös kapinan jälkiselvittelyä ja sen jättämien arprien hidasta paranemista.

Punaisten hyökkäykset Vilppulassa olivat kiivaita, mutta puolustus piti. Talvellakin sulana pysynyt vesistö muodosti taktisen esteen, jonka voittamiseen punakaartin osaaminen ja välineet

eivät puolentoista kuukauden asemasodan aikana riittäneet. Koukkausyritykset kohti Haapamäkeä venyttivät rintaman kymmenien kilometrien mittaiseksi. Ankarimmat taistelut käytiin Vilppulan rintaman länsiosassa Väärinmajassa. Vilppulan tärkeyttä alleviivaa se, että kyseessä oli ainoa vapaussodan rintama, jossa ylipäällikkö vieraili henkilökohtaisesti. Tampereen operaation pyyhkäistyä rintaman etelään valkoisen armeijan päämajakin toimi jonkin aikaa Vilppulassa.

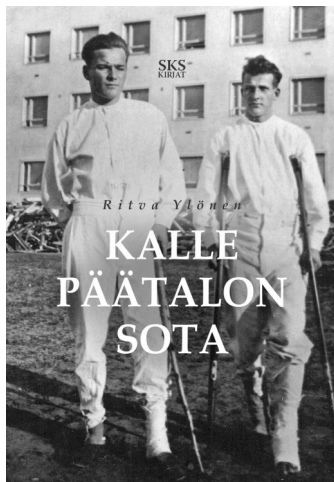
Vilppulan rintamatapahtumia on kuvattu kirjallisuudessa aiemminkin. Vanhimmat kuvaukset edustavat joko valkoisen tai punaisen historiankirjoituksen kapeita näkökulmia. Edellinen laaja esitys on Sampo Ahdon 1990-luvun alussa ilmestynyt Sotarekillä-artikkeli, joka sisältyy *Itsenäistymisen vuodet 1917–1920* -teossarjaan. Ahto tarkastelee siinä vapaussodan sotaliikkeitä ammattisotilaan silmin. Hoppu tuo tapahtumien kuvaukseen sellaista laajuutta, syvyyttä ja uuden sotahistorian näkökulmaa, johon sotatoimien laajempaan kokonaisuuteen keskittyneessä Ahdon katsauksessa ei ollut mahdollisuutta.

Taistelutapahtumien ohella teos maalaa kuvan paitsi rintamalinjan, myös poliittisten sympatioiden jakautumisesta pitäjässä. Vilppulan paikallisväestön enemmistö suhtautui myöntämielisesti punaisiin, eikä sen suostuttelu yhteistyöhön aina onnistunut ilman revolverin näyttämistä. Vilppulan punakaartiin liittyi runsaasti pitäjän miehiä, ja monen heistä sota päättyi Tampereella. Kaartin tunnetuin jäsen lienee sittemmin puna-armeijassa kenraalin arvoon kohonnut Akseli Anttila.

Lähdeviitteitä teoksessa on yli 900. Lähdeaineistossa on hyödynnetty laajasti arkistoaineistoa, kirjallisuutta ja aikalaislehtiä, jotka löytyvät nykyään kätevästi digi.kansallisarkisto.fi-palvelusta. Tuomas Hoppu osoittaa ammattitutkijan otteella, että vuoden 1918 tapahtumista voi yhä sanoa jotain uutta.

Tulevan kirjailijan sotavuodet

Mikko Karjalainen

Ritva Ylönen:
Kalle Päätalon sota
SKS-kirjat
2026
ISBN 9789524271479

Suomen sodissa 1939–1945 isänmaata puolustivat ase kädessä rinta rinnan maatalojen pojat, tehtaiden työmiehet ja korkeammin oppineet herrat. Reserviläisarmeijan kirjo näkyi siinä, että sodista selvinneistä tuli myöhemmin niin renkejä, johtajia kuin jopa kirjailijoitakin. Sodan kokemus oli konkreettisesti läsnä yhteiskunnan eri kerroksien kehityksessä useamman vuosikymmenen ajan.

Sotien jälkeen yhdeksi Suomen luetuimmista kirjailijoista noussut Kalle Päätalo oli talvisodan syttyessä vastikään 20 vuotta täyttänyt nuorukainen Taivalkoskelta. Talvisodan vapaaehtoisena ja jatkosodan asevelvollisena ja reserviläisenä hän hoiti saamansa tehtävät satojentuhansien muiden suomalaisnuorukaisten tavoin. Sotia seuranneina vuosikymmeninä Päätalon kirjoittamat kirjat myivät yli 3,5 miljoonaa kappaletta.

Filosofian tohtori Ritva Ylönen on laatinut kiehtovan tietokirjan, joka käsittelee Kalle Päätalon sotavuotia 1939–1944. Kirjan sivuilta käy ilmi tulevan kirjailijan sotavuosien kirot ja kohotukset: Päätalo muun muassa haavoittui, joutui sukupuolitaudin vuoksi pitkäksi aikaa sairaalahoitoon, palveli valtaosan jatkosodasta sotavankileirin talousaliupseerina Karjalan kannaksella ja ehti jopa naimisiin toukokuussa 1944.

Talvisodan ja välirauhan ajan tapahtumia syksystä 1939 kesään 1941 käsitellään teoksessa

pintapuolisesti, vain 13 sivun verran. Painopisteen muodostaa jatkosodan aika. Syy on looginen: Päätalo ei kirjoittanut talvisodan ajasta läheskään yhtä laajasti kuin jatkosodan vuosista. Talvisodan toiminnan selvittäminen olisi vaatinut laajan ja sirpaleisen lähdeaineiston läpikäyntiä, eikä kuva olisi siltikään välttämättä muodostunut kovin tarkaksi.

Edellä mainittu lähdeongelma on henkilöhistorioiden keskeinen haaste. Jos kohdehenkilön omaa ajankuvausta ei ole saatavilla, jää tutkijalle sangen vähän helposti käytettäviä tutkimustyökaluja tapahtumaketjujen selvittämiseksi. Aikalaislähteiden läpikäyminen on erittäin työlästä ja aikaa vievää joten kyseinen tutkimussarka jää monissa elämäkertateoksissa kyntämättä.

Lukijan on helppo pysytellä Kalle Päätalon sotatiellä mukana, sillä teksti tottelee hyvin tiiviisti talvi- ja jatkosodan historiallista kulkua. Päätalon toiminnan kuvaaminen on keskiössä, mutta kehyksenä teoksen eri vaiheissa lukija saa perusannoksen myös sotien yleisestä kulusta. Lukukokemus on positiivinen, sillä teksti on sujuvaa proosaa ja kustantaja on ilmiselvästi käyttänyt teoksen viimeistelyyn tarvittavat työtunnit. Nykyajan kirjabisneksessä tämä ei ole mitenkään itsestään selvää.

Tutkimuksellisesta näkökulmasta lukija jää pohtimaan Päätalon omaa, *Nälkämäki*-teoksessa olevaa kuvausta Siiranmäen vankileirin ajalta. Sitä käytetään nyt arvioitavana olevassa teoksessa pääosin ilman systemaattisempaa lähdekritiikkiä. Kun tämän epäilyn jättää pois, huomaa Päätalon vaihteita seuratessaan jäävänsä useissa kohdin mietiskelemään, että tällaista sota-ajan arki on voinut olla, tällaisia haasteita talousaliupseerin työssä on saattanut olla ja tällaisen tiiviin yhteisön sotavankileiri on sodan oloissa voinut muodostaa.

Ritva Ylönen on kokoonpannut kiintoisan teoksen, joka löytää varmasti lukijansa. Kalle Päätalon sotatiestä lukiessa syntyy kuva herkästä nuorukaisesta, joka etsii sodan rujoissa oloissa mielenrauhaa. Päätalo ei ollut ajatustensa kanssa yksin.

Aktiivijäsenen kuulumisia

Haastateltavana Johanna Pakola

Sotahistoria Nyt -verkkolehden seura-aktiivien haastattelujen sarja jatkuu Suomen Sotahistoriallisen Seuran matkasihteerinä toimineen ja edelleen matkoja sekä retkiä organisoivan Johanna Pakolan haastattelulla.

Johanna Pakola on myös tuottelias tietokirjailija. (Maria Merima)

Johanna Pakola on ollut Suomen Sotahistoriallisen Seuran jäsen noin vuosikymmenen ajan. Hän itse muistelee liittyneensä mukaan vuonna 2017 ja että häntä pyydettiin samalla myös seuran hallitukseen. Tuolloin seuran toiminta oli Johannalle vielä melko vierasta, mutta perehtymisen myötä nousi myös innostus sitä kohtaan.

”Suosittelijoita ei tuolloin enää tarvittu. En tiennyt ennalta ketään jäsenistä, mutta arvelin, että eiköhän täällä ole paljon tuttuja – ja olihan täällä. Toiminnasta minulla ei ollut kauheasti ennakotietoa, toki vähän selailin nettisivuja ja huo- masin, että monenlaista toimintaa on paljon.”

Hallituksen jäsenenä Johanna päätyi pian järjestelemään matkoja. Korona-aikana hän toimi omien sanojensa mukaan peruutusmatkasihteerinä matkatoiminnan ollessa tauolla. Nykyään hän organisoii kaikki seuran matkat ja retket. Johanna toteaa, että tässä suhteessa kyse on eräällä tavalla paluusta juurille, koska vastaavat tehtävät ovat olleet osa myös hänen aiempaa työelämäänsä.

”Matkoja on tosi kiva ideoida ja pitää kartta- harjoituksia. Pääni surraa yleensä aina jo seura-

vassa vuodessa. Kyselen ja lueskelen, missä kannattaisi käydä ja mikä voisi kiinnostaa. Yritän aina ehdottaa hallitukselle – joka siis lopullisesti päättää matkat ja retket – sellaisia kohteita, joihin ei oma- toimisesta aina ehkä edes pääsisi.”

Johannan mielestä jäsenistön antama pa- laute osoittaa, että seuran matkoja arvostetaan. Niille lähdetäänkin aina eräällä tavalla yhtenä iso- na perheenä. Ne kaikki ovat omalla tavallaan hie- noja, ja vaikka haastavien yksityiskohtien onnistu- minen välillä jännittääkin, isoja ongelmia ei vielä ole tullut vastaan. Haasteista hän mainitsee esi- merkkinä vuoden 2025 Normandian-matkan, jol- loin hän oli erikseen pyytännyt englanninkielentai- toista kuljettajaa. Perillä selvisi, että kielitaitoa ei varsinaisesti ollut, eikä kuljettaja ollut aiemmin käynyt Normandiassakaan.

Oppaat matkoille pyritään aina valitsemaan siten, että he ovat mahdollisimman ammattitaitoi- sia joukkuepelureita. Näin matkan suunnittelu yh- dessä mahdollistaa onnistuneen toteutuksen ja jäsenistölle hyvän kokemuksen. Nimeltä Johanna mainitsee muun muassa Lassi Piiraisen, jonka kanssa on helppo lähteä matkoille, koska valmiste- lut on aina suoritettu huolellisesti.

Muitakin entisiä ja nykyisiä hallituksen jäse- niä Johanna haluaa kehua: ”Antti Kalliola on ihan mieletön organisoija, verbaalinen valloittavuus ja upea persoona. Samoin Tuunaisen Pasi on käsittä- mätön, energiaa pulppuava tietolähde ja ylivoimai- nen puolihuonojen vitsien kertoja.”

Lopuksi Johanna toteaa vielä, että myös pu- heenjohtajavalinnat ovat olleet onnistuneita. Il- man hyvää johtajaa toiminta ajautuisi tuuliajolle. Nykyisellään seuran toiminta on vakaata, eikä isoja muutoksia Johannan mielestä tarvitakaan.

”Toivotan seuralle pitkää ikää ja vireitä vuo- sia. Reissataan ja esitelmöidään jatkossakin!”

Haastattelija: Mikko Karjalainen

Teksti: Raimo Ruokonen

Suomen Sotahistoriallinen Seura tiedottaa

Seuran hallitus

Suomen Sotahistoriallisen Seuran hallitus päätti elokuun kokouksessaan Irma ja Kalevi Seren rahaston apurahojen jakamisesta sotahistoriallisen tutkimuksen tukemiseen. Apurahoilla tuetaan kahta väitöskirjatutkijaa hankkeiden saattamiseksi eteenpäin sekä yhtä tietokirjahanketta sotahistoriallisen tutkimuksen tulosten popularisoimiseksi.

Apurahat myönnettiin FM Pauliina Ylitalolle väitöskirjatyöhönsä *Lottapuvussa haudattu: suomalaisten naisten sankarikuolemat 1939–1945*, FM Timo Tiihoselle väitöskirjatyöhönsä *Suomalaisen jalkaväen liikkuvuuden kehittäminen 1950–1973* sekä FT, DI Jaakko Björklundille tietokirjaprojektiinsa *Sotapäällikkö: Jacob de la Gardie sotilasyrittäjänä Inkerin sodissa 1609–1617*.

Rahoitettavien hankkeiden tutkimuskohteet liittyvät toisen maailmansodan historiaan, rauhan ajan sotilashistoriaan ja vanhempaan sotahistoriaan. Seuralla on toiminnassaan laaja-alainen näkökulma sota- ja sotilashistoriaan. Irma ja Kalevi Seren rahaston apuraha jaettiin ensimmäisen kerran vuonna 2024.

Seuran syyskausi pitää sisällään ohjelmaa Tieteiden talolla kuukausittain. Syys-, marras- ja joulukuun esitelmäiltojen lisäksi lokakuussa järjestetään kenttätutkimusaiheinen miniseminaari. Myös YouTube-kanavallamme on julkaistu kesän ja alkusyksyn aikana viime kevään esitelmätallenteita. Keväällä seuran verkkosivuilla julkaistiin Sotahistoriallisen Aikakauskirjan edeltäjän Sotamuseon Vuosikirjan digitoidut versiot. Vuosikirjaa julkaistiin vuosina 1948–1955 ja 1971–1978 yhteensä kymmenen osan verran.

Seuran hallitus luonnostelee vuoden 2027 toiminnan suuntaviivoja syyskuisessa suunnittelu-seminaarissaan. Tulevasta ohjelmasta niin esitelmien kuin matkojenkin osalta tiedotetaan jäsenistöä vielä loppuvuoden aikana. Samalla hallitus muistuttaa vielä jäsenmaksujen hoitamisesta hyvissä ajoin, jotta uunituore Sotahistoriallinen Aikakauskirja löytää ongelmitta perille joulun alla.

Seuran ohjelmaa syksyllä 2026

Ke 23.9. Teemu Väisänen esitelmöi Tieteiden talolla aiheenaan saksalaisten lentokentät Suomessa jatkosodan aikana alkaen kello 18.00.

Ke 21.10. Kenttätutkimusaiheinen kolmen esitelmän miniseminaari Tieteiden talolla alkaen kello 17.00. Tarkempi ohjelma tiedotetaan lähempänä.

Ke 4.11. Jaakko Björklund ja Sebastian Schiavone esitelmöivät yhdessä Tieteiden talolla aiheenaan skotlantilaiset palkkasoturit Ruotsin riveissä alkaen kello 18.00.

Ke 9.12. Pauliina Ylitalo esitelmöi Tieteiden talolla aiheenaan lotat ja aseet alkaen kello 18.00.

Joulukuu Sotahistoriallinen Aikakauskirja nro 46 julkaistaan ja lähetetään jäsenistölle.

Ajankohtaiset asiat löytyvät myös verkkosivuiltamme www.sshs.fi